

**ARTIKULYATSION APPARATNING ANATOMIK-FIZIOLOGIK
XUSUSIYATLARI VA LOGOPEDIK
KORREKSIYA JARAYONIDAGI AHAMIYATI**

Sulaymanova Muhlisa Kozimjon qizi

*Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika
(logopediya) yo'nalishi 1 bosqich talabasi.*

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti

*v.b dotsent PhD **Utbasarova Umida Mexmanovna***

Muhlisasulaymonova37@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada artikulyatsion apparatning anatomik-fiziologik tuzilishi, uning nutq jarayonidagi funktsiyalari va logopedik korreksiya jarayonidagi ahamiyati tahlil qilingan. Artikulyatsion apparat - bu nutq tovushlarini hosil qilishda ishtirok etadigan organlar majmui bo'lib, uning tarkibiga lablar, til, yonoq mushaklari, yumshoq tanglay, jag'lar va boshqalar kiradi. Maqolada artikulyatsion apparatning har bir tarkibiy qismining nutq jarayonidagi roli, rivojlanish xususiyatlari, shuningdek, turli yoshdagi bolalarda uchraydigan artikulyatsion apparatning funktsional va organik buzilishlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Logopedik korreksiya jarayonida artikulyatsion apparatni rivojlantirishning o'ziga xos usullari va mashqlari tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: artikulyatsion apparat, nutqiy organlar, logopedik korreksiya, artikulyatsiya gimnastikasi, nutqiy rivojlanish, tovush talaffuzi

Kirish Artikulyatsion apparat inson nutqining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u tovushlarning to'g'ri talaffuzi va aniq nutq shakllanishi uchun javobgardir. Artikulyatsion apparatning anatomik-fiziologik xususiyatlarini o'rganish nutq buzilishlarining sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Bolalarda artikulyatsion apparatning noto'g'ri

rivojlanishi yoki funktsional buzilishlari turli xil nutqiy muammolarga, jumladan dislaliya, dizartriya va boshqa nutq buzilishlariga olib keladi.

Artikulyatsion apparatning anatomik tuzilishi

Artikulyatsion apparat quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat:

Lablar:

- Yuqori va pastki lablar
- Lab mushaklari (ayniqsa, aylana lab mushagi)
- Lablarning asosiy funktsiyalari: lab tovushlarini hosil qilish (b, p, m), og'iz

bo'shlig'ini yopish

Til:

- Eng harakatchan nutqiy organ
- Tilning tarkibiy qismlari: uch, orqa, ildiz
- Til mushaklari: uzunlamasına, ko'ndalang, vertikal
- Tilning nutqdagi roli: barcha til va tanglay tovushlarini hosil qilish

Yonoq mushaklari:

- Og'iz bo'shlig'ining yon devorlarini shakllantiradi
- Ovqat chaynalishi va nutq jarayonida muhim ahamiyatga ega

Tanglay:

- Qattiq tanglay (yuqori jag')
- Yumshoq tanglay (kichik til bilan birga)
- Tanglay tovushlarini hosil qilish (k, g, x)

Jag'lar:

- Yuqori va pastki jag'
- Og'iz bo'shlig'ining asosiy skeleti

Tishlar:

- Tish tovushlarini hosil qilish (t, d, n, l, s, z)

Artikulyatsion apparatning fiziologik xususiyatlari

Artikulyatsion apparatning asosiy funktsiyalari:

Nafas olish funktsiyasi:

- Nutq nafasini boshqarish

- Ovoz chiqarish paytidagi havo oqimini tartibga solish

Ovoz chiqarish funktsiyasi:

- Tovushlarning hosil bo'lishi
- Ovozning balandligi va kuchini nazorat qilish

Artikulyatsion funktsiya:

- Tovushlarning aniq shakllanishi
- Nutqning segmental va suprasegmental xususiyatlarini yaratish

Artikulyatsion apparatning ishlashi markaziy asab tizimi tomonidan nazorat qilinadi, ayniqsa, miya poyasi, miyacha va miya yarim sharlari nutq jarayonida muhim rol o'ynaydi.

Bolalarda artikulyatsion apparatning rivojlanish xususiyatlari

Chaqaloqlik davri (0-1 yosh):

- Refleksiv harakatlar (emish, yutish)
- Aguklash va lepetlash
- Birinchi bo'g'inlarning paydo bo'lishi

Erta maktabgacha yosh (1-3 yosh):

- Artikulyatsion apparatning tez rivojlanishi
- Asosiy tovushlarning paydo bo'lishi
- Oddiy so'z va gap shakllari

Maktabgacha yosh (3-7 yosh):

- Barcha nutq tovushlarining shakllanishi
- Artikulyatsion harakatlarning aniqligi
- Murakkab grammatik konstruksiyalarni talaffuz qilish qobiliyati

Artikulyatsion apparatning nutq buzilishlaridagi roli

Artikulyatsion apparatning buzilishlari quyidagi nutqiy muammolarga olib keladi:

Organik buzilishlar:

- Yoriq lab va tanglay (cheilosxis va palatosxis)
- Jag'lar anomaliyasi (prognatiya, progeniya)
- Tishlar anomaliyasi (diastema, noto'g'ri joylashuv)

- Til anomaliyasi (qisqa til zardi, makroglossiya)

Funksional buzilishlar:

- Mushaklarning giptonusi yoki gipertonsusi
- Harakatlarning cheklanganligi
- Koordinatsiya buzilishlari
- Diadochokinez buzilishi

Logopedik korreksiya jarayonida artikulyatsion apparatni rivojlantirish

Logopedik korreksiyada artikulyatsion apparatni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari:

Artikulyatsion gimnastika:

- Lablar uchun mashqlar ("Muzqaymoq", "Lovullar", "Chaqmoq")
- Til uchun mashqlar ("Binol", "Otning tuyog'i", "Kichik til")
- Yonoq mushaklari uchun mashqlar ("Sharlar", "Quvnoq pomidor")
- Jag' mushaklari uchun mashqlar ("Jag'ni siljitish", "Oppoq")

Maxsus massaj turlari:

- Differensial massaj (gipertonusni pasaytirish yoki gipotonusni oshirish)
- Zond massaji
- O'z-o'zini massaj qilish

Nafas mashqlari:

- Diafragma nafasi
- Nutq nafasini rivojlantirish
- Ovoz intensivligini boshqarish

Sensor va proprioceptiv sezgillarni rivojlantirish:

- Taktil stimulyatsiya
- Kinestetik sezgilarni shakllantirish

Xulosa: Artikulyatsion apparatning anatomik-fiziologik xususiyatlarini chuqur o'rganish va tushunish logopedik korreksiyaning samarali tashkil etilishi uchun asosiy shart hisoblanadi. Artikulyatsion apparatning har bir tarkibiy qismi nutq jarayonida o'ziga xos funktsiyalarni bajaradi va ularning buzilishi turli xil nutqiy muammolarga olib keladi. Logopedik korreksiya jarayonida artikulyatsion

apparatni rivojlantirishga individual yondashuv, muntazam mashqlar va kompleks ta'sir etuvchi usullarni qo'llash nutq buzilishlarini bartaraf etishda yuqori samara beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Filicheva T.B., Cheveleva N.A., Chirkina G.V. "Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq kamchiliklari" - Moskva: Prosvesheniye, 1993. - 223 bet.
2. Jukova N.S., Mastiukova E.M., Filicheva T.B. "Nutq terapiyasi" - Yekaterinburg: ARD LTD, 1998. - 320 bet.
3. Belosheyka A.V. "Bolalarda nutqiy organlarning anatomiyasi va fiziologiyasi" - Minsk: Vysheyshaya shkola, 2000. - 156 bet.
4. Tkachenko T.A. "Logopedik daftar: artikulyatsion gimnastika" - Sankt-Peterburg: Detstvo-Press, 2005. - 128 bet.
5. Vlasova T.A. "Nutq terapiyasi amaliyotida artikulyatsion gimnastika" - Moskva: VJADOC, 2004. - 144 bet.
6. Sirotyuk A.L. "Nutqiy organlarning anatomiyasi va nutq patologiyalari" - Moskva: Sfera, 2007. - 192 bet.
7. Arkhipova E.F. "Bolalarda artikulyatsion apparatni rivojlantirish" - Moskva: AST, 2006. - 176 bet.
8. Romanovich O.A. "Logopedik massaj: uslubiy qo'llanma" - Moskva: VJADOC, 2010. - 96 bet.